

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	351
Land:	Iran
Kilde:	Utrikesdepartementet
Titel:	"Mänskliga rättigheter i Iran"
Udgivet:	19. marts 2007
Optaget på baggrundsmaterialet:	19. marts 2007

REGERINGSKANSLIET

Utrikesdepartementet

Denna rapport är en översiktlig sammanställning över hur de mänskliga rättigheterna efterlevs, grundad på den svenska ambassadens bedömningar.

Rapporten kan inte ge en fullständig bild. Information bör sökas också från andra källor.

Mänskliga rättigheter i Iran 2006

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Under 2006 har de mänskliga rättigheterna (MR) fortsatt att kränkas allvarligt i Iran, som kallar sig en religiös demokrati. Inga framsteg har gjorts på MR-området trots det internationella samfundets, inklusive EU:s, försök att påverka administrationen. En fortgående försämring måste istället konstateras, inte minst vad gäller yttrandefrihet, verkställande av dödsstraff mot minderåriga, ökad förföljelse av intellektuella och oliktankande och tortyr i fängelser. Etniska och religiösa minoriteter fortsätter att diskrimineras. Iran lever inte upp till kraven på en rättsstat.

Sedan president Ahmadinejad blev president den 3 augusti 2005 behärskar de konservativa krafterna under den religiöse Ledaren hela maktapparaten (regeringen, parlamentet, väktarrådet, medlingsrådet och expert-församlingen). Makthavarna förbehåller sig den exklusiva rätten till all tolkning och tillämpning av Islam och Koranen. Övergrepp mot enskilda personer, olika former av inskränkningar av friheten, ett stort antal verkställda dödsstraff och en ökande intolerans färgad av en radikaliserad islamisk moralism präglar det iranska samhället. Även om sannolikt många iranier vill se förändringar i en liberal och demokratisk riktning på flera områden är det aktiva motståndet mot regimen begränsat. De individer som verkar för demokrati hotas, fängslas eller oskadliggörs på annat sätt.

De institutioner i Iran som är tänkta att slå vakt om mänskliga rättigheter är generellt svaga och inte politiskt oberoende. Ett stort antal frivilligorganisationer finns men de är noga övervakade och har knappt något inflytande i det civila samhället.

Irans konstitution garanterar grundläggande mänskliga rättigheter, förutsatt att de inte strider mot islam. Iran har anslutit sig till flera MR-konventioner, men det finns stora brister i tillämpningen.

Lagstiftningen åsidosätts eller tillämpas ofta med politisk eller religiös hänsyn. Den enskildes möjligheter att skydda sig mot kränkningar och övergrepp är små. I praktiken är principen om allas likhet inför lagen inte garanterad. Konstitutionens övergripande syfte är i första hand att slå vakt om ett islamiskt styre under en religiös ledare. De styrande använder religionen för att befästa sin maktställning.

Det socio-ekonomiska klimatet kan knappast förväntas bli bättre på kort sikt. Arbetslösheten är hög, inte minst bland dem under 35 år vilka utgör cirka 70 procent av landets befolkning. Detta förhållande samt omfattande sociala restriktioner har medfört att många iranier vill emigrera.

Omvärldens allt starkare misstankar om att Irans kärnkraftsprogram även syftar till att utveckla teknik för att framställa kärnvapen har i viss utsträckning lett uppmärksamheten bort från MR-brotten i Iran.

EU har i dialog med Iran sökt verka för en positiv utveckling rörande mänskliga rättigheter, fredsprocessen i Mellanöstern, terrorism, och icke-spridning av massförstörelsevapen. Sedan 2002 har EU en dialog med Iran om mänskliga rättigheter. Inga möten inom ramen för dialogen har dock kunnat genomföras sedan i juni 2004 trots flera försök från EU:s sida att återuppta dialogen. I november 2005 konstaterade EU återigen att det inte gjorts några framsteg på MR-området. Läget hade snarast förvärrats. EU har varit medförslagsställare till resolutioner om MR-situationen i Iran i FN:s generalförsamling 2004, 2005 och 2006. Det stora antalet MR-demarscher som EU-ordförandeskapet gjort under 2005 och 2006 har i princip avvisats av Iran.

Besök till Iran av FN:s arbetsgrupp rörande godtyckligt fängslande genomfördes i februari 2003, av FN:s särskilde rapportör för åsikts- och uttrycksfrihet i november 2003, av FN:s särskilde rapportör rörande migration i februari 2004, av FN:s särskilde rapportör rörande våld mot kvinnor i januari 2005, och av FN:s särskilde rapportör rörande rätten till skälig bostad i juli 2005. FN:s särskilde rapportör rörande tortyr har bett att få besöka Iran men ännu inte fått tillåtelse.

Rapportörerna har kunnat konstatera att Iran inte lever upp till sina åtaganden på olika områden. I själva verket medförde besöken en ytterligare försämring av situationen för flera av de frihetsberövade och trakasserade iranier som representanterna var i kontakt med.

Det kan noteras att FN:s generalsekreterare, Kofi Annan, besökte Teheran i september 2006 med anledning av kärnkraftsfrågan och Libanonkrisen.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala FN-konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Iran har anslutit sig till och ratificerat konventioner enligt nedan.

Rapporteringen till konventionskommittéerna haltar.

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR) (juni 1975). Iran har inte tillträtt något av tilläggsprotokollen.
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR) (juni 1975).
- Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (CERD) (augusti 1968).
- Konventionen om barnets rättigheter (CRC) (juli 1994) fastän med en allmän reservation med hänvisning till sharia-lagarna som bl.a. gäller den lagliga giftasåldern. Tilläggsprotokollen om barn i väpnade konflikter och om handel med barn har inte undertecknats eller ratificerats.

Anslutning till konventionen mot alla former av diskriminering mot kvinnor (CEDAW) liksom till konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (CAT) som det tidigare reformistiska parlamentet hade röstat för, stoppades av väktarrådet 2004. Landet har inte heller undertecknat dessa konventioner. Efterlevnaden av konventionen om barnets rättigheter är dålig. Åtskilliga minderåriga har under de senaste åren avrättats efter avkunnad dödsdom. Antalet har ökat under 2005 och 2006.

Iran har ratificerat flyktingkonventionen och det tillhörande protokollet från 1967. Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen (ICC) har undertecknats men inga framsteg har skett vad gäller ratificeringen.

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Misshandel och tortyr i synnerhet i samband med häktning och arrestering fortsätter i stor omfattning. Parlamentet antog i juni 2004 en lag som skall syfta till att förhindra tortyr. Lagen har varken tillämpats eller medfört någon faktisk förändring.

Grymma bestraffningar förekommer enligt sharia-lagarnas s.k. hodud-bestämmelser. Dessa tillämpas på brott, som anses bryta mot Guds lag och som varken domaren eller lagstiftaren anses kunna ändra på eller avskaffa. I praktiken rör det sig ofta om brott relaterade till sexualliv och otrohet samt till statens säkerhet. Beviskraven för hodud-brott är höga och antalet dödsstraff som verkställts under dessa lagar är lågt. Exempelvis krävs vid äktenskapsbrott fyra rättrådiga vittnen eller erkännande inför domstol.

Ett moratorium beträffande stening avkunnades av de iranska myndigheterna i december 2002. Det är svårt att bekräfta olika uppgifter om efterlevnaden av moratoriet. Åtskilliga personer har under senare år dömts till stening av lokala domstolar. I flera fall har sedan en högre rättslig instans ändrat domen. Moratoriet beträffande stening innebär endast rekommendationer till domarna att utfärda alternativa straff.

Sharia-lagarna medger också utdömmande av amputations- eller stympningsstraff. Under 2005 avkunnades åtskilliga amputationsstraff och ett bländningsstraff av domstolar. Beslutet om moratorium beträffande amputationer, som fattades av myndigheterna i mars 2003, verkar inte ha efterlevts och uppgifter finns om att amputationsdomar skulle ha verkställts. I november 2005 skall t. ex. en så kallad korsamputation (höger hand, vänster fot) ha genomförts i fängelset Karoun i staden Ahvaz på en person som upprepade gånger dömts för stöld.

Spöstraff utdöms enligt principen om taazirat, d.v.s. straff som inte nämns i Koranen. Spöstraff verkställs i stor utsträckning, inte sällan mot unga och ibland offentligt på central plats i städerna. Denna bestraffning utmätts ofta för det som anses vara sedlighetsbrott såsom fritt socialt umgänge och alkoholkonsumtion. Personer som anklagats för politiska brott eller brott mot statens säkerhet utsätts ofta för spöstraff innan de döms till fängelse- eller dödsstraff.

Förhållandena i fängelserna är svåra och inga märkbara förbättringar har skett. Tillträde till fängelserna för advokater och familjemedlemmar är begränsat. Detta förhållande gäller, trots Wien-konventionen, även för ambassader som önskar besöka fängslade landsmän. Myndigheterna ger motstridiga uppgifter om antalet fångar men det brukar uppskattas till 120 000 - 130 000. Amnestier och längre permissionstider försvårar en närmare uppskattning. Av fångarna sägs hälften vara narkotikabrottslingar, en annan stor del rånare, och omkring 2000 ungdomsförbrytare. Hundratals barn uppges bo i fängelse tillsammans med sina mödrar. I genomsnitt uppges varje fånge ha mindre än tre kvadratmeter till sitt förfogande. Personer som har besökt fängelser vittnar om hur flera fångar trängs i små celler med dåliga sanitära förhållanden och undermålig kost. Våldtäkter och narkotika är vanligt förekommande..

Åtskilliga fångar har inte delgivits formell dom och saknar information om fängelsestraffets längd. Antalet politiska fångar är svårt att ange men uppgår sannolikt till flera hundra. Bland dessa finns ledare för studentrörelser, journalister, MR-aktivister och medlemmar i förbjudna kurdiska partier. Där finns även bahaier som uppges ha fängslats på grund av politiskt engagemang men som egentligen fängslas med anledning av sin religiösa övertygelse.

Obduktioner och rättsmedicinska undersökningar av fångar görs oftast av fängelsets obducenter och inte av oberoende medicinska experter.

Hemliga arresteringslokaler under kontroll av underrättelseministeriet eller revolutionsgardet förekommer. Bruket av isoleringsceller är vanligt. Det är svårt för internerade att få oberoende rättsliga biträden.

4. Dödsstraff

Tusentals personer avrättades åren närmast efter revolutionen 1979 liksom under kriget mot Irak 1980 – 1988. Inga framsteg har skett vad gäller att avskaffa dödsstraffet eller att minska antalet dödsdomar. Antalet avrättningar fortsätter att vara högt. Ingen officiell statistik är tillgänglig. Under 2005 uppgick antalet kända avrättningar till ca 120 (oftast hängningar) men mörkertalet anses vara stort. Under 2006 fram till augusti hade redan 88 personer avrättats och det har skett åtskilliga avrättningar därefter.

Avrättningar omfattar inte sällan grupper om flera personer och sker ibland offentligt på centrala platser i städerna och visas på TV. Avrättningar sker ofta även i fängelserna. Ibland underrättas anhöriga först i efterhand. Det finns ingen betydande inhemsk opinion mot dödsstraffet.

Under de senaste åren har åtskilliga minderåriga avrättats. Ibland avkunnas dödsdomar mot minderåriga för att sedan verkställas när den minderåriga uppnått myndig ålder, som är 18 år. Innan en dödsdom verkställs skall den alltid bekräftas av Högsta Domstolen.

Dödsstraff kan enligt iransk lag utdömas för mord, väpnat rån, våldtäkt, hädelse, sexuella brott och allvarliga narkotikabrott, liksom för brott mot den nationella säkerheten, förräderi och andra högmålsbrott. Det kan på goda grunder misstänkas att dissidenter ibland elimineras genom att en domstol dömer dem till döden för t.ex. narkotikabrott. Avrättningar med öppet redovisade politiska förtecken har även genomförts på kurdiska aktivister eller sympatisörer till förbjudna kurdiska organisationer.

EU verkar aktivt för att förhindra att avrättningar av minderåriga verkställs genom bla demarscher och tidigare även genom MR-dialogen med Iran.

Enligt sharia-lagarnas vedergällningsrätt (quesas) har anhöriga till en mördad person möjlighet att benåda den dödsdömde i utbyte mot blodspengar (diyeh). Beloppet varierar från motsvarande 200 000 SEK och uppåt för en man och halva beloppet för en mördad kvinna. I händelse av betalning med blodspengar omvandlas dödsstraffet som regel till fängelsestraff. Enligt tidigare lagstiftning var blodspengarna högre för muslimer än för icke-muslimer. Genom en lag från januari 2004 fastställdes att ersättningen skulle vara lika stor även då den mördade är jude, kristen eller zoraster (men däremot inte bahai, då bahaiismen inte erkänns som religion).

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Iranska myndigheter påbjuder strikta klädes- och umgängesseder.

Ordningmakten begår emellanåt övergrepp mot den personliga friheten när den söker beivra sedlighetsbrott. Förseelser beträffande klädeskod (alltför fri klädsel) eller umgänge (fritt umgänge mellan ogifta) kan resultera i en varning, böter, spöstraff, eller i vissa fall fängelse. Trakasserier mot enskilda personer har tilltagit i omfattning under senare tid i och med att de konservativa numera har fullt inflytande över maktapparaten.

Godtyckliga frihetsberövanden förekommer genom att personer förs bort och fängslas utan domstolsbeslut och utan att anklagas för något formellt brott. Utöver personer misstänkta för brottslighet är det framför allt personer vilka av maktetablissemangen uppfattas som politiska hot som riskerar att drabbas av övergrepp av olika slag, till exempel politiska dissidenter, kritiska journalister, oppositionella akademiker och människorättsaktivister. Revolutionsgardet och islamistiska aktionsgrupper, såsom Ansar-e-Hizbollah och basiji, agerar i betydligt större utsträckning på lagvidriga sätt än den reguljära polisen, när de ingriper mot enskilda.

Personer som av islamistiska aktionsgrupper eller av sedlighetspolisen inte anses respektera de officiella påbuden om modest klädsel och könssegregerat umgänge på offentlig plats eller som misstänks för sedeslöshet (alkoholkonsumtion, drogmissbruk, umgänge med det motsatta könet utanför äktenskapets ramar, m.m.) riskerar ingripanden av olika slag. På flera håll inom det iranska samhället finns en oro och osäkerhet om myndigheternas tillämpning av de religiösa, eller snarare politiska, påtvingade föreskrifterna om personligt uppträdande (klädedräkt, bruk av alkohol, användande av internet och parabolantennor, umgängesformerna mellan personer som inte är gifta med varandra etc.)

Varje iransk man kan få pass med undantag av mera öppet regimfientliga personer eller vissa bahaier. Kvinnor behöver far, makes eller annan manlig

släktings tillstånd för att ansöka om pass. För militär personal gäller särskilda bestämmelser för pass och utlandsresa.

6. Rättssäkerhet och rättsprinciper

Rättssystemet i Iran präglas av opålitlighet, oförutsägbarhet och korruption. Domare kan påverkas genom mutor och rättssäkerheten är därigenom svag. I praktiken saknas ett självständigt rättsväsende. Godtyckliga arresteringar och försvinnanden fortsätter och hemliga fängelser förekommer. Specialdomstolar dömer trots att de saknar jurisdiktion i det aktuella målet och flera rättsprocedurer är tvivelaktiga. Det har blivit vanligare att domstolsförhandlingar hålls bakom lyckta dörrar. Rätten till offentlig prövning inför en opartisk domstol respekteras inte. Domare uppträder inte sällan även som åklagare trots att åklagarämbetet återinfördes genom lag i oktober 2003. Separation mellan åklagare och domstolsväsen har formellt genomförts i de flesta provinser men åklagarreformen lever i praktiken inte upp till grundläggande rättssäkerhetskrav.

Utnämningen av domaren Mortazavi till Teherans åklagare 2002 måste ses som ett steg bakåt för rättssäkerheten. Mortazavi och hans medarbetare anses vara direkt ansvariga för mord och förföljelse av journalister.

Det legala ramverket i Iran är svagt och tvetydigt. Brottsrubriceringar som t.ex. "hat mot islamiska värderingar" eller "brott mot Gud" är svåra att bemöta. Ett grundläggande problem är att enskilda domare inte enbart förväntas döma utifrån kodifierad lag. En del av dem är präster som saknar formell juridisk utbildning. Dessa har på flera håll inom rättsväsendet alltmer kommit att ersätta utbildade jurister. I många fall baseras domarna på sharia-lagarna och fatwas från ledande religiösa uttolkare av Koranen vilket skapar inkonsekvens, osäkerhet och sammanblandning av rättskällor. Huvudprincipen är dock att islamisk rätt har företräde framför sekulär lagstiftning. Ett exempel är konvertering till annan religion (apostasi) som inte är ett brott enligt sekulär lag men däremot är brottsligt enligt Koranens hodud-bestämmelser om brott mot Gud) och därför skall bestraffas med döden. Andra hodud-brott belagda med dödsstraff är mord, våldtäkt, otrohet och sexuell penetration mellan homosexuella.

Det iranska rättsväsendet är formellt självständigt men utsätts för påtryckningar från olika grupper och individer inom samhällssystemet. Domstolar och andra rättsmyndigheter styrs i stor utsträckning av politiska diktat i fall som rör personer vilka uppfattas som hot mot makt-etablissemangets intressen.

Delar av ordningsmakten står bortom de folkvaldas kontroll. Ett allvarligt rättssäkerhetsproblem utgörs av paramilitära grupper, som det islamiska revolutionsgardet och basiji, vilka inte sällan tar lagen i egna händer. Det har funnits grupper med kopplingar till säkerhetstjänsten vilka agerat dödspatruller och utomrättsligt avrättat politiska dissidenter. Även på senare tid har mord inträffat som kan misstänkas ha varit sanktionerade av politiska instanser. Ljusskygga påtryckningsgrupper, som i religionens namn tar lagen i egna händer och har kopplingar till den politiska/religiösa makten, finns alltså. Även om det officiellt förnekas sägs det också finnas, fångelser och häkten utan insyn från ordinarie polis, där politiska fångar hålls fängslade.

Övergriper från ordningsmaktens sida inrapporteras ofta i samband med demonstrationer och folksamlingar. De militanta islamiska påtryckningsgrupperna Ansar-e-Hizbollah, basiji etc. fortsätter med den religiösa/politiska maktens goda minne att brutalt angripa politiska motståndare utan att ställas till svars. Det kommer inte sällan till handgemäng mellan demonstranter och islamistiska friskaror i samband med fotbollsmatcher och upplopp med tillhörande regimfientliga demonstrationer. Det är vanligt förekommande att ordningsmakten för en kortare tid håller en person gripen utan möjlighet att kommunicera med omvärlden och utan att anhöriga informeras. Detta gäller inte minst ungdomar som brutit mot sedlighetsreglerna och som tvingas tillbringa en eller två nätter i häkte innan de släpps.

Domstolsväsendet har flera parallella instanser. Revolutionsdomstolar dömer ofta i politiskt laddade rättegångar. Insynen är ringa och liknelser görs med militärdomstolar där domaren även agerat åklagare. I de allmänna domstolarna finns formellt garantier för rättssäkerheten genom rätt att överklaga och rätt till fritt val av försvarare. I praktiken åsidosätts detta ofta. Efter domstolsreformen 1995 handläggs mål rörande civil-, handels-, och straffrätt vid samma domstol. En och samme domare förväntas kunna döma i vitt skilda typer av mål. Bristerna i rättssäkerheten förstärks även genom bristen på domare och domarnas relativt låga utbildningsnivå.

I Iran finns flera specialdomstolar bl.a. för pressfrågor och för statsanställda. Det finns också militärdomstolar vilka, liksom de klerikala domstolarna för präster och teologer, betraktas som fora för ideologisk kontroll. De klerikala domstolarna lyder direkt under Ledaren och omnämns inte i konstitutionen som en del av det ordinarie rättsväsendet.

Domarna utses av chefen för rättsväsendet i samråd med chefen för varje lokalt juridiskt distrikt och underställs justitieministern (och ibland även Ledaren) för godkännande.

Försvarsadvokater som engagerat sig i MR-fall eller mål med politisk anknytning utsätts ofta för hot, påtryckningar och repressalier. Ibland dras deras licenser in. Nobelfredspristagaren och advokaten Shirin Ebadi är utsatt för regimens trakasserier och i augusti 2006 förklarades hennes MR-centrum och dess verksamhet olaglig.

Islamic Human Rights Commission (IHRC) och det s.k. Commission 90 i parlamentet skapades ursprungligen för att ge enskilda personer möjlighet att anmäla MR-brott men är inte oberoende och saknar numera betydelse för sitt ursprungliga ändamål (jfr. kap. 20 Oberoende MR-organisationer). IHRC har kommit att ställa sig bakom regimen och gå till motangrepp mot dem som kritiserar MR-brotten i Iran.

7. Straffrihet

Politiskt betingat våld förekommer i Iran. Ledaren jämte flera mäktiga politiker, konservativa företrädare samt grupperingar utnyttjar islamistiska friskaror som Ansar-e-Hizbollah och basiji för att skrämja eller mörda motståndare. Endast i undantagsfall straffas medlemmar ur dessa grupper och organisationer trots att de gjort sig skyldiga till misshandel och mord.

Det mycket uppmärksammade MR-fall som gäller dödsmisshandeln i ett fängelse sommaren 2003 av den kanadensisk-iranska fotojournalisten Zahra Kazemi (vilket medfört ansträngda diplomatiska förbindelser mellan Kanada och Iran) är fortfarande ouppklarat. Makt-havarna vill tysta ned fallet och avföra det från den rättsliga agendan. Starka misstankar finns om myndighetspersoners delaktighet i dödsmisshandeln.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.

Varken valen till parlamentet, majlis, i februari 2004, eller presidentvalet i juni 2005 var fria eller demokratiska. Ett stort antal kandidater diskvalificerades av Vaktarrådet. Yttrandefriheten har försämrats efter valen. Tidningar har tvingats upphöra med sin utgivning, arrestering av journalister och stängning av webbplatser har blivit vanligare.

Efter parlamentsvalet har ett antal reformvänliga tidigare parlamentsledamöter och journalister ställts inför rätta anklagade för olika typer av förtal mot regimen.

Sedan den konservative presidenten Ahmadinejad tillträtt har reformisterna även förlorat inflytande över regeringsärendena.

Den politiska oppositionen är kringskuren i Iran. Kritik mot den islamska regimen är i princip förbjuden och straffas hårt. Politiska partier är visserligen

tillåtna men utrymmet för dessa att agera i opposition mot sittande regering är begränsat.

I september 2006 har tillslag och kontroller gjorts vid universiteten runtom i landet för att stoppa vad presidenten och Ledaren har betecknat som sekulariseringen av utbildningsväsendet och därigenom stärka det religiösa inflytandet.

Rätten att hysa och uttrycka åsikter respekteras inte i Iran trots skydd i grundlagen. Regimkritiker och personer som återger obekväma åsikter riskerar att fängslas eller bestraffas på annat sätt.

Den frispråkighet som pressen för några år sedan visade i en allt öppnare och alltmer samhällskritisk debatt är numera helt borta. Pressen har anpassat sig till det ökade trycket från makthavarna och till regimens anbefallna doktrin. Förhandscensur av tidningar förekommer visserligen inte men journalister som ger uttryck för eller återger regimkritik riskerar att fängslas. Åtskilliga journalister har kallats till domstol för misstänkta brott mot presslagarna utan att något formellt åtal väcks. De kan även kallas till underrättelseministeriet eller till revolutionsgardet för förhör och varningar etc. Mer än 20 journalister anses hållas fängslade för att ha uttryckt olämpliga åsikter eller spridit vad som betecknas som falsk information och lögn. Under 2006 har specialdomstolen för pressfrågor fått ett stort antal pressmål. Ofta är det inte åtal under specifika presslagar som används mot journalister utan diffusa och svepande hänvisningar till islamisk moral och nationell säkerhet.

Iran saknar system med ansvarig utgivare. Rätten att starta och driva en publikation är begränsad i lag och utesluter bl.a. personer som varit anhängare till shahen.

Flera böcker (böcker kräver utgivningstillstånd och förhandscensur) har dragits in i efterhand efter att publiceringen väckt kritik. En stor del av regimens censurapparat verkar egentligen utanför lagen genom t.ex. uppmaningar och hot mot enskilda förläggare, fördröjningar och extra kostnader för utgivningstillstånd eller attacker och anstiftan till brand mot bokaffärer. Endast i undantagsfall har någon ställts till svars och i vissa fall har rättsväsendet snarare legitimerat detta som uttryck för folkets vilja och ställt författare, förläggare och journalister inför rätta.

Även parlamentsledamöter har utsatts för arresteringar, skrämelse, mordhot trakasserier och för fysiska angrepp.

Antalet internetabbonnenter i Iran uppskattas till cirka 3 miljoner. Det finns hundratals internet-caféer som lockar framför allt de unga och Iran har en

aktiv så kallad blogg-värld. För att begränsa informationsfriheten på internet söker regimen förhindra privata operatörer att erbjuda nätanslutning. Tanken är att samla alla uppkopplingar under en statlig operatör och därigenom lättare kontrollera tillgången till känsliga internetsidor. Rättsväsendet fortsätter att med kraft slå ned på politiskt kritiska men också "omoraliska" internetsidor och att spärra dessa. Privata internetoperatörer kontrolleras regelbundet.

Förbudet mot satellit-TV efterlevs inte i Teheran. Trots höga böter och i vissa fall spöstraff fortsätter den svarta marknaden för parabol. Under sommaren 2006 har basiji med förnyad kraft rivit ned parabolantennerna runtom i landet.

Regimens omfattande kontrollapparat ingriper i människors privatliv genom telefonavlyssning, övervakning och öppnandet av privatbrev som skickas med post. Iranier som umgås med utlänningar kan räkna med särskild uppmärksamhet. "Olagliga kontakter" med västerländska diplomater eller med internationella delegationer återkommer inte sällan i åtalpunkterna mot oliktankande.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Den högsta politiska och religiösa makten i Iran innehas av den religiösa Ledaren (Vali-e-Faqih) som står över både president och parlament och är förbehållen rätten att intervensera i alla maktsfärer. Ledaren utses på livstid av en expertförsamling (Majlis-e-Khobregan) med rätt att avsätta Ledaren under särskilda förhållanden. Ayatollah Ali Khomeinei innehar posten sedan 1989.

Den lagstiftande makten i Iran utövas av ett folkvalt parlament (Majlis-e-Shura-ye-Islam) med 290 ledamöter. Val hålls vart fjärde år, senast i februari 2004. För att en person skall tillåtas kandidera till en post i parlamentet krävs först att han eller hon godkänns av det så kallade Väktarrådet, som har till uppgift att se till att endast personer som anses lämpliga får ställa upp i valet. Lämplighetsbedömningen görs i enlighet med en katalog av kriterier, där de flesta är tämligen godtyckliga. Parlamentsvalet 2004 manipulerades bl.a. genom att Väktarrådet ogiltigförklarade ett stort antal kandidater på oklara och inte sällan mycket godtyckliga grunder.

Samtliga medborgare över 15 år har rösträtt. Den verkställande makten ligger formellt hos presidenten som i praktiken kommit att framstå som Ledarens redskap. Presidenten väljs på fyra år. Samma person kan vara president högst två mandatperioder i rad. Sedan det manipulerade presidentvalet i juni 2005 (tusentals kandidater, inklusive alla kvinnliga kandidater, underkändes av Väktarrådet, miljoner väljare tvingades av revolutionsgardet och basiji att rösta på Ahmadinejad) efterträddes president Khatami i augusti 2005 av president Ahmadinejad. Nästa presidentval sker i juni 2009.

Väktarrådet (Shura-ye-Negahban) fyller en lagrådsliknande funktion och har att tolka grundlagen liksom att granska att all lagstiftning som antas av parlamentet är förenlig med islamisk rätt. Väktarrådet granskar även kandidater inför val till parlament, president och expertförsamling. Rådet, som är en av de mäktigaste institutionerna i den iranska staten, består av tolv personer, varav sex teologer utsedda av Ledaren och sex jurister på förslag av parlamentet efter Ledarens och chefen för rättsväsendets anvisningar.

För att lösa och medla i konflikter mellan parlamentet och väktarrådet finns ett särskilt "råd för ändmålsenlighet" eller "medlingsrådet", Shura-e-Maskahat eller Majma-e- Tashkhiss-e-Maslahat-e- Nezam med 31 ledamöter. Rådet, som inrättades 1988, har under åren fått ökad makt och utvecklats till ett slags kabinett under Ledaren med stort inflytande i iransk politik. Ordförande i rådet är den tidigare presidenten Rafsanjani.

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Officiellt uppgår arbetslösheten till 12 procent men överstiger i verkligheten 20 procent. Gällande femårsplan har som mål att skapa 800 000 nya jobb varje år. Den krisartade höga arbetslösheten, som drabbat även unga och välutbildade personer, är ett hot mot Irans sociala och ekonomiska stabilitet.

Självständiga fackföreningar tillåts inte. Även om strejkrätten inte är direkt förbjuden i lag stoppas strejker av ordningsmakten under hänvisning till den nationella säkerheten. Ett antal regeringsanknutna s.k. islamiska arbetarrådsorganisationer finns. I samband med strejker och demonstrationer på grund av uteblivna löner, bildande av fackföreningar (lärare, bussförare, textil- och bageriarbetare) eller på grund av kontakter med internationella fackföreningsrörelser har det under de senaste åren på olika håll i landet förekommit dödsskjutningar, arresteringar och trakasserier från Ansar-e-Hizbollah, basiji och andra islamistiska friskaror. Även de fackligt engagerades anhöriga har utsatts för hot och skrämsel.

Diskriminering på arbetsplatser förekommer men är beroende av arbetets karaktär. Om en chefspost utlyses och endast en kvinna uppfyller kraven, kan arbetsledningen tillsätta en mindre kvalificerad manlig person. Politiska kriterier tillämpas vid tillsättningar av positioner inom den offentliga sektorn liksom inom statsägda företag.

Iran har ratificerat ILO:s centrala konventioner men tillämpningen är bristande.

11. Rätten till bästa uppnåelig hälsa

Rätten till grundläggande hälsovård är fastslagen i grundlagen (artikel 29) och någon åtskillnad mellan kön görs inte. Tillgången och kvaliteten på hälsovård,

inklusive psykiatrisk vård, kan variera lokalt men anses hålla en relativt god standard i städerna. Även på landsbygden skall numera möjligheterna till sjukvård och läkare vara ganska goda. Nyutexaminerade läkare är skyldiga att under ett antal år tjänstgöra utanför de stora städerna. Staten gör, av allt att döma, stora ansträngningar för att trygga befolkningens tillgång till hälsovård och mediciner.

Iran har över två miljoner narkotikamissbrukare varav uppskattningsvis 250 000 är under 18 år. 1,2 miljoner uppges vara tunga missbrukare. Missbruket rör sig mestadels om opium men heroin, kokain, hasch och ecstasy blir allt vanligare. Ytterligare någon miljon tros nyttja narkotika men utan att klassas som beroende. Med missbruket har följt ökad spridning av hiv/aids och enligt hälsoministeriet uppgår antalet hiv-positiva i Iran till 40 000. Av dessa skall 65 procent ha smittats genom förorenade sprutnålar och cirka 10 procent genom sexuell umgänge. Antalet officiellt registrerade hiv/aids-fall är 5000. Iran är medvetet om hiv/aids-problematiken och man bemöter det främst genom informationskampanjer. UNDP bedriver ett hiv/aids-program i Iran.

12. Rätten till utbildning

Irans konstitution garanterar varje medborgare rätten till utbildning. 97 procent av alla barn i åldrarna 6 – 10 år deltar i skolundervisningen.

Skolelever måste i princip betala för läromaterial i de högre årskurserna. Klasserna i grundskolan är i regel mycket stora. Standarden på undervisningen varierar, men anses vara relativt god i ett regionalt perspektiv. Ofta låter föräldrar komplettera barnens utbildning med lektioner hos privatlärare. Åtskilliga privatskolor finns på högstadie- och gymnasienivå. Flertalet universitet är statliga.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Iran hade år 2004 en BNP per capita på 1600 USD (Sverige 24 000 USD). Enligt en rapport från den iranska centralbanken uppgick de årliga utgifterna för en iransk familj till i snitt 40 miljoner rialer per år (36 000 SEK) medan inkomsterna bara nådde 30 miljoner. Genomsnittsfamiljens försörjnings-situation har försämrats avsevärt under senare år. 18 procent av befolkningen anses leva i absolut fattigdom med mindre än 1 USD om dagen att leva på.

Iran har emellertid ett ganska omfattande socialt skydds nät. Basvaror som bröd, te och köksgas är subventionerade. De sämst ställda erbjuds billigt boende. Ett stort antal religiösa stiftelser (bonyads) bedriver projekt för att hjälpa de fattiga. FN:s särskilde rapportör för rätten till skälig bostad besökte Iran i juli 2005 då särskilt kvinnors boendeförhållanden uppmärksammades.

I UNDP:s Human Development Index år 2005 ligger Iran på plats 99 (Sverige plats 6).

14. Kvinnors rättigheter

Kvinnans ställning i Iran är enligt gällande lag underordnad mannens och kvinnor diskrimineras både i lag och i praktik. Alltsedan revolutionen 1979 gäller strikt klädtvång för kvinnor med obligatoriskt bärande av huvudslöja och kapp.

Under 2006, den 8 mars och den 12 juni, har polisen (inkl. för första gången kvinnlig polis) slagit ned kvinnorättsdemonstrationer. I samband med demonstrationen den 12 juni arresterades 70 personer (några är fortfarande fängslade).

Generellt är det kvinnliga deltagandet i det politiska livet, inom förvaltning och inom näringsliv lågt. Det iranska parlamentet med 290 ledamöter har 12 kvinnor som samtliga är knutna till den konservativa majoriteten i parlamentet. En av de nio vice-presidenterna (i praktiken snarast generaldirektörer) är kvinna. Antalet kvinnliga jurister, domare, läkare, lärare och ingenjörer har dock ökat. Kvinnliga poliskadetter har utexaminerats under de senaste åren. Till universiteten antas generellt fler kvinnor än män och 70 procent av de universitetsstuderande är kvinnor.

Kvinnan är inte jämställd i värde eller rättigheter och hennes rättsliga situation är sårbar. Den sharia-inspirerade gällande rätten diskriminerar kvinnor beträffande arv (döttrar har halv arvslott jämfört med söner) och skilsmässa. Ett av de områden där kvinnans lägre värde också manifesteras gäller blodspengar (se kap. 4, dödsstraff). Det har länge framställts krav på att lagen borde ändras så att en kvinnas liv ges samma värde som en mans. Idag anses en muslimsk kvinnas liv dock fortfarande vara hälften så mycket värt som en mans.

Ett vittnesmål från en kvinna är hälften värt jämfört med ett vittnesmål från en man. De strikta klädes- och umgängesreglerna som gäller för kvinnor vittnar även om synen på kvinnan som underordnad. En kvinna måste ha tillstånd från sin make, far eller annan manlig släkting för att ansöka om pass. Giftna kvinnor måste ha tillstånd från sin make för att få resa ut ur landet.

I tolvmiljonerstaden Teheran finns några centra för hjälpbehövande kvinnor. Enligt uppgifter i media framgår det att många giftna iranska kvinnor misshandlas psykiskt, fysiskt eller sexuellt av sina makar och att misshandeln ofta börjar eller intensifieras vid graviditet.

En kvinna har rätt att skilja sig från sin man om han har allvarliga problem med missbruk av alkohol eller narkotika, om han är impotent, sinnessjuk eller oförmögen att försörja familjen. Ungefär ett av nio äktenskap uppges leda till skilsmässa. Oftast är det kvinnan som ansöker om skilsmässa. För män räcker det med att ansöka om skilsmässa utan att ange skäl. Medan muslimska män får gifta sig med icke-muslimska kvinnor är det motsatta förhållandet inte tillåtet. En kvinna saknar lagliga möjligheter att hindra sin man från att ingå tillfälliga äktenskap, s.k. sighe-förhållanden, med andra kvinnor.

I februari 2002 antog parlamentet en lag som vid skilsmässa ger kvinnor vårdnaden om sina barn oavsett kön upp till sju års ålder. Enligt tidigare lagstiftning baserad på sharia var gränsen två år för pojkar och sju år för flickor. Kvinnor vittnar ofta om hur de känner sig fångna i ett misslyckat äktenskap men inte vågar skilja sig av rädsla för att förlora kontakten med sina barn. Laglig rätt för en kvinna att besöka sina barn efter skilsmässa finns inte utan är beroende av mannens goda vilja.

Fattigdom drabbar kvinnor särskilt hårt. Enligt FN-uppgifter utgörs över 15 procent av Irans hushåll av ensamstående mödrar. Närmare 2 miljoner kvinnor är hemlösa och 1 miljon står utanför det sociala skyddsnetet. Som en följd av detta har prostitutionen, som är förbjuden i lag, ökat. Enligt uppgift från iranska socialministeriet finns åtminstone 300 000 prostituerade i Iran. De prostituerades ålder blir allt lägre. Myndigheterna avslöjar återkommande bordellrörelser runtom i landet. Straffen blir vanligtvis prygel och långvarig fängelsevistelse.

President Ahmadinejads förslag i år att tillåta kvinnor att se på herrfotboll godkändes inte av Ledaren.

Kvinnlig omskärelse förekommer inte i Iran.

Abort är i normalfallet illegalt i Iran. Endast om moderns liv är i fara eller fostret missbildat tillåts abort. Preventivmedel finns att köpa öppet på apotek.

Hedersmord förekommer men är sällsynta. Denna typ av brott, som främst har förekommit bland nomadfolk och på landsbygden, är illa sedda och anses även av konservativa strida mot islam.

Under 2006 har flera kvinnor dömts till stening på grund av utomäktenskapliga sexuella förbindelser. Såvitt känt har dessa straff hittills inte verkställts. Däremot är det sannolikt att dödsstraff har verkställts med andra metoder.

15. Barnets rättigheter

Iran har en ung befolkning med cirka 35 miljoner personer under 20 år. De senaste åren har familjeplanering lett till att befolkningen ökar i långsammare takt, omkring 1,6 procent. Familjen och familjesammanhållningen är som regel mycket viktig i Iran och barn har en privilegierad ställning inom släkten. Nästan alla barn vaccineras. Spädbarnsdödligheten och dödligheten för barn under 5 år har fallit till under 30 per 1000. Dödsfall i samband med förlossning har sjunkit markant.

Antalet gatubarn i Teheran uppskattas till 30 000. De lever som skopputsare, biltvättare och tuggummiförsäljare. Åtskilliga av dem dör varje månad på grund av undernäring och svåra levnadsförhållanden.

Barnhem i Iran och drivs ofta av religiösa stiftelser med hård disciplin.

Iran har kritiserats för att inte särbehandla barn inom straffrätten. Personer under 18 år kan i princip dömas till samma straff, inklusive dödsstraff, som vuxna. Flera minderåriga har under de senaste åren dömts till dödsstraff och avrättats vilket strider mot konventionen om barnets rättigheter som Iran ratificerat. Det finns särskilda domstolar för minderåriga som skall ta hänsyn till den åtalades ålder men som likväl utmätt dödsstraff.

Barnarbete förekommer i den meningen att barn ofta förutsätts hjälpa till i familjeägda jordbruk, affärer eller andra näringar. Barn som lönearbetare inom industrin är sällsynt. Enligt lag får barn under 15 år inte arbeta.

Enligt religiösa påbud betraktas pojkar som könsmogna strax före 15 års ålder och flickor strax före 9 års ålder. Detta har traditionellt också varit den lagligt tillåtna giftasåldern. Det tidigare reformistiska parlamentet ville sedan länge se en höjning till 15 för flickor och till 17 för pojkar vilket väktarrådet sade nej till. Efter flera månaders medling slog medlingsrådet 2002 fast att gränserna bestämts till 13 för flickor och 15 för pojkar men att flickor ändå kan giftas bort vid lägre ålder efter särskilt medgivande från familjen.

Män inkallas vid 18 års ålder till obligatorisk tvåårig militär värnplikt.

Uppgifter har förekommit i iranska media om försäljning av spädbarn i anslutning till förlossningskliniker vid vissa av Teherans sjukhus, ibland i samarbete med vårdpersonalen. Det uppgavs ha rört sig om unga ogifta kvinnor som blivit gravida och inte kunnat göra abort. På sjukhuset skulle den blivande modern ha fått kontakt med en person som betalat förlossningskostnaderna och därefter sålt barnet till ett barnlöst äkta par.

Enligt vissa källor omhändertas dagligen flera flickor som rymt hemifrån där många hamnat i prostitution. Det anses vidare att det i Teheran finns cirka 100

000 prostituerade kvinnor, många i tonåren, som arbetar i någon av Teherans cirka 200 bordeller.

Enligt mediauppgifter skall tusentals personer främst ur basiji och andra islamistiska friskaror, bland dessa många minderåriga, ha volonterat till s.k. martyrbbrigader, som vill kämpa för den shiitiska/iranska saken i Irak mot USA. Sannolikt utgår sold från de religiösa stiftelserna. Fattigdom kan vara ett bidragande skäl till att sådan rekrytering fortfarande är ett alternativ för medellösa familjer som ställer en son till förfogande i utbyte mot ersättning.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Som en följd av det islamistiska och nationalistiska styret är de etniska och religiösa minoriteterna utsatta för politisk kontroll och tillsyn. Iran erkänner etniska minoriteter men har varit ovilligt att i positiv bemärkelse särbehandla dem med hänsyn till den nationella sammanhållningen. Farsi är det enda accepterade officiella språket. Etniska minoriteter har begränsad yttrande- och mötesfrihet men utsätts inte för ytterligare förföljelse så länge de inte uttrycker krav på autonomi.

Etniska minoriteter

Iran är ett etniskt mångfacetterat land. Perserna utgör drygt hälften av landets befolkning på omkring 70 miljoner. Andra grupper är azerturkarna som utgör cirka 25 procent, kurderna drygt 10 procent och araberna omkring 3 procent. Dessutom finns mindre grupper som balucher, turkmener och lors samt vissa nomadgrupper. Iran hyser vidare cirka 1 miljon flyktingar, huvudsakligen från Afghanistan.

Kulturellt är flera minoriteter diskriminerade. Undervisning får inte bedrivas annat än på persiska (farsi). Möjligheter till offentlig karriär är begränsade för minoriteter (framför allt kurder, araber, balucher och turkmener) som är underrepresenterade i offentlig förvaltning.

Regeringen har försökt stimulera underutvecklade områden, där flertalet etniska minoriteter är bosatta, bl.a. genom skattelättnader för företag som etablerar sig där. De erkända etniska minoriteterna är representerade i parlamentet men i klart begränsad utsträckning.

Under 2006 har ett ökat antal rapporter förekommit om oroligheter bland kurder, araber och azerer. Säkerhetsstyrkor har ofta brutalt kuvat dessa.

För kurderna skedde vissa förbättringar under president Khatami (1997-2005). Den tidigare hårda censuren av kurdiska böcker har lättat och film och teater produceras på kurdiska. Ett kurdiskt kulturcentrum finns i Teheran. All politisk materia är dock känslig och de ökade kulturella friheterna har inte medfört stärkta rättigheter på andra områden. Kurdisk separatistisk verksamhet i Iran har dock inte upphört och inte heller övergreppen mot kurderna. Sommaren 2005 skedde omfattande demonstrationer av kurder i de kurdiska delarna i Iran vilka slogs ned av polis och militär. Flera kurder dödades eller fängslades. Även under 2006 har kurdiska demonstrationer förekommit.

Azererna är förmodligen den etniska minoriteten som lider minst av diskriminering i kraft av sin numerära styrka. Likväl finns tvisteämnen, främst kulturellt betingade, som gäller rätten att använda azeriska/turkiska i skrift. Ett antal lokaltidningar i nordvästra Iran skriver på både farsi och azeri men har tidvis förbjudits att använda azeri. Skrifter på azeri med latinskt alfabet finns i mycket liten utsträckning i Iran. Undervisning på azeri är förbjuden.

The National Liberation Movement of Iranian Azerbaijan vill se ett "Storazerbajjan" som förenar iranska Azerbaijan med det självständiga Azerbaijan, vars nära band med USA och Turkiet väcker oro i Iran. Azerer löper risk att fängslas och i värsta fall avrättas om de bedriver separatistisk verksamhet.

Lors är i huvudsak bosatta i bergstrakterna i Lorestan i sydvästra Iran. De har samma etniska rötter som kurderna och deras språk bär likheter med kurdiskan.

Irans arabiska minoritet är bosatta i den oljerika provinsen Khuzestan. Liksom för övriga minoriteter erkänns inte deras språkliga rättigheter fullt ut, t ex sker ingen undervisning på arabiska i småskolan. I högre årskurser studeras arabiska oftast i religiösa texter. Under 2005 skedde omfattande regimfientliga demonstrationer i Khuzestan med många dödade och tusentals arresterade av säkerhetsstyrkor. Av de arresterade skall flera senare ha avrättats. Även under 2006 har oroligheter förekommit.

Religiösa minoriteter

Enligt Irans senaste folkräkning från 1996 bekänner sig 99,5 procent av befolkningen till islam. Av dessa uppges omkring 10 procent vara sunnimuslimer. Flera icke-muslimer, i synnerhet de som konverterat från Islam, vill inte öppet erkänna sin religion.

Irans konstitution slår fast att shia-islam är landets statsreligion. Det betyder bl.a. att presidenten alltid måste vara en shia-muslim. Grundlagen innehåller dessutom ett särskilt erkännande av de tre religiösa minoriteterna kristna, judar

och zoroastrier. Dessa religioner är tillåtna men får inte utövas offentligt. De tillåts ha sina tempel och har reserverade platser i parlamentet. De religiösa minoriteternas ställning i Iran måste ändå anses vara sårbar.

Inom straffrätten har icke-muslimer diskriminerats. T.ex. straffas en muslimsk man som är otrogen med en muslimsk kvinna med 100 piskrapp medan en icke-muslimsk man som gör samma sak riskerar dödsstraff.

Arvsrätten premierar muslimer. Icke-muslimer kan inte ärva från muslimer. Om en icke-muslim dör och om det bland hans släktingar finns muslimer kommer de att ärva allt, även om de är avlägsna släktingar.

Konstitutionen verkar i hög grad betrakta religionsfrihet för icke-muslimer som ett privilegium snarare än en rättighet. Många icke-muslimer tvingas därför leva ett påfrestande dubbelliv. Enligt iransk lag är det inte tillåtet att efterforska vilken religion en person utövar eller fängsla någon enbart på grund av personens tro. Lagen åsidosätts emellertid i stor utsträckning. Därför måste t.ex. religionstillhörighet uppges inför anställning inom den statliga sektorn. Enligt kodifierad lagstiftning är det inte straffbart att konvertera från islam, men eftersom religiös sharia-rätt har företräde förekommer straff mot konvertiter. Religiösa uttolkningar, s. k. fatwas, från religiösa auktoriteter påverkar uttolkningen av sharia-rätten.

Iranska myndigheter bedriver i regel inte någon aktiv verksamhet för att komma åt personer som har konverterat eller avvikit från Islam men en konvertit som utsätts för förföljelse av enskilda har inte möjlighet att söka skydd hos myndigheterna. Tvärtom skulle hans fall förvärras, eftersom myndigheterna då skulle kunna börja intressera sig för fallet. Sannolikt förhåller det sig så att om myndigheterna av annan anledning intresserar sig för en person och dessutom finner att denne har konverterat så kommer detta att användas mot honom. Så länge man låter sin religiösa övertygelse vara en privatsak löper man i allmänhet inte några särskilda risker. Den iranska grundlagens förbud av verksamhet mot Islam eller den Islamiska republiken har emellanåt och i varierande grad använts mot religiösa och etniska grupper.

Sunni-muslimer (i huvudsak balucher, kurder och turkmener samt till del araber) har genom åren påtalat diskriminering och i viss utsträckning övergrepp. Det har rört sig om bristande respekt för sunnitiska seder, vägran att utnämna sunnitiska ledare till fredagsböneledare och aktiva påtryckningar för omvändelse till shia.

Kravaller och sammandrabbningar har förekommit mellan sunnitiska grupper och polis/säkerhetsstyrkor. Fängslanden har förekommit. Oftast verkar övergreppen mera handla om etnisk och politisk tillhörighet än religiös.

I provinsen Baluchistan är majoriteten av invånarna sunniter. Flera av regionens religiösa ledare har fått sin utbildning i Saudiarabien vilket är en källa till friktion mellan Teheran och Riyadh. Historiskt har baluchiska nationalistgrupper vägrat erkänna Teherans överhöghet. Situationen i Baluchistan präglas av laglöshet. Huvuddelen av narkotikasmugglingen från Afghanistan och Pakistan går genom den iranska provinsen Sistan-Baluchistan. Polisiära och paramilitära styrkor begår grova övergrepp mot de mänskliga rättigheterna i de baluchiska områden med kampen mot narkotikan som täckmantel.

I februari 2006 arresterades över hundra sufi-anhängare (sufism, en riktning inom islam) i staden Qom anklagade för samhällsuppvigling och brott mot den sanna islamska läran.

Den judiska minoriteten i Iran räknade strax före revolutionen 1979 till över 100 000. De senaste åren har antalet drastiskt minskat till följd av utvandring och uppgår officiellt till 13 000 fastän inofficiella siffror ligger något högre. Trots regimens hatfyllda retorik mot Israel behandlas Irans judar relativt väl men står under övervakning.

De kristna i Iran, över 200 000, är ofta armenier och assyrier. 90 procent av de kristna tillhör församlingar som predikar på det egna språket. Missionerande verksamhet och att sprida biblar och andra kristna texter är förbjudet.

Protestantiska kyrkor, som aktivt försöker värva nya medlemmar, har en utsatt position. De utsattes för allvarliga förföljelser i början av 1990-talet med mord på flera av sina ledare. Sådana fall har inte inrapporterats under senare år men enskilda kristna vittnar om fortsatt otrygghet, bl.a. genom att deras religion kan vara en förvärrande omständighet om de får problem med myndigheterna. Muslimer som övergått till kristendomen har i en del fall gripits och utsatts för påtryckningar att återgå till islam. Endast två protestantiska kyrkor i Iran (the Assembly of God i Teheran och i Rasht vid Kaspiska havet) har tillåtits predika på farsi. Under 2006 har regimen gjort tillslag mot the Assembly of God.

Zoroastrernas antal beräknas till cirka 30 000. Såvitt känt utsätts de inte för kränkningar utöver de allmänna svårigheter som finns för icke-muslimer i Iran.

Bahaierna är den största icke-muslimska religiösa minoriteten i Iran med ett uppskattat antal på 300 000. De är den grupp som utsatts för den hårdaste politiska och religiösa förföljelsen i Iran. Förföljelsen och diskrimineringen inför lagen är systematisk. Bahaierna är i flera fall rättslösa eftersom de inte erkänns som en religiös minoritet. De diskrimineras ofta socialt och ekonomiskt och stängs inte sällan ute från anställning i offentlig sektor och

ibland även i privat sektor. De ses som juridiskt mindre värda än muslimer (straffutmätning för att döda en bahai och arvsrätten favoriserar muslimer). Bahaierna förbjuds att sprida sina skrifter och läror. Under de senaste åren skall åtskilliga iranska bahaier ha fått ägodelar konfiskerade och ha arresterats godtyckligt för att sedan släppas och åter arresteras. Bahaiernas gravplats i Teheran har successivt tagits från dem utan skälig ersättning. Bahaierna har sämre möjligheter till högre utbildning. De har små möjligheter att samlas utan att störas av polis och basiji. Kända bahaier kallas ofta till förhör. Även under 2006 har fastigheter och affärer tillhöriga bahaier attackerats, bahaiska gravplatser skändats och bahaier trakasserats. För närvarande uppges ett tjugotal bahaier vara fängslade på grund av sin tro. Domarna mot bahaierna är ofta svåra att verifiera när de avgivits muntligt utan skriftlig dokumentation, ett förfarande som i synnerhet drabbar bahaier. Påbud har återigen utgått från centrala myndigheter om att bahaiernas socioekonomiska förhållanden samt påstådda politiska aktiviteter ska utredas.

I och med att bahaierna vägrar att förneka sin religion kan de identifieras i kontakter med myndigheterna som kräver uppgivande av religionstillhörighet.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Islamisk rätt (hodud) föreskriver hårda straff för samlag mellan homosexuella. Dödsstraff gäller vid penetration, och piskning vid andra former av sexuellt umgänge. För könsumgänge mellan kvinnor utdöms 100 piskrapp för vardera parten. Potentiellt löper alltså homosexuella i Iran, liksom i flertalet andra muslimska länder, risk att dömas till mycket hårda straff. Beviskraven är dock höga med krav på fyra rättrådiga vittnen eller erkännande från parterna inför domstol.

I Iran är det tabubelagt att vara öppen med sin homosexualitet. Homosexuella personer i Iran kan inte alls agera lika öppet som i exempelvis Sverige utan socialt fördömande av omvärlden. Ett spritt intryck bland iranier är att de allra flesta homosexuella därför väljer att leva relativt diskret och tillbakadraget för att undvika att utsätta sig för någon fysisk eller juridisk fara.

Myndigheterna förefaller emellertid inte bedriva någon aktiv förföljelse av homosexuella personer. För att sexuella handlingar mellan homosexuella skall leda till rättsliga åtgärder krävs antingen en anmälan eller att brottet varit uppenbart, t. ex. ha begåtts på offentlig plats.

Offentliga uttryck för kärlek mellan vuxna individer undertrycks i Iran oavsett sexuell läggning. Offentliga sexuella handlingar är straffbara och t.ex. filminspelningar av sexuella handlingar straffas hårt. Det är för vad som i handling sker utanför hemmet (och för heterosexuella utanför äktenskapet), som heterosexuella och homosexuella riskerar att lagföras och straffas. Sker handlingarna i hemmet kan angiveri av utomstående, t.ex. grannar, förekomma.

Könsbyte är tillåtet i Iran. Under senare år har ett antal operationer rapporterats i media utan att ha väckt protester eller klagomål.

18. Flyktingars rättigheter

I Iran finns omkring 1 miljon flyktingar där merparten är afghaner som började repatrieras för några år sedan. I takt med att arbetslösheten stiger i Iran har kraven på repatriering av afghaner i allt större omfattning gjort sig hörda.

Den näst största gruppen av flyktingar utgörs av omkring 60 000 irakier, främst kurder, från Gulfkriget 1991. Få flyktingar lämnade Irak i samband med den amerikanska invasionen av Irak våren 2003 för att bege sig till Iran.

Iran har ratificerat 1951 års Genève-konvention om flyktingars rättigheter och har anslutit sig till 1967 års tilläggsprotokoll. UNHCR är väletablerat i Teheran med kontor runtom i landet. Även IOM är numera väletablerat i Teheran. Iran blev fullödigt medlem av IOM 2001. Samarbete rörande flyktingfrågor sker med Iranska Röda Halvmånen.

Flyktingar i Iran har i allmänhet behandlats väl med tillgång till hälsovård, utbildning och mat. Många har integrerats i det iranska samhället. Flyktingars rättigheter är dock begränsade på andra områden, exempelvis får de inte utan särskilt tillstånd lämna bosättningsorten. Flyktingar, framför allt de illegala, utnyttjas också som billig arbetskraft och har små möjligheter att kräva att omfattas av arbetsrätten. Afghanska flyktingar ses ofta verksamma i grova och riskabla kroppsarbeten. UNHCR och Iran ingick i februari 2002 en överenskommelse om frivillig repatriering av illegala flyktingar. Trots detta har deporteringar förekommit. Irans femårsplan anger som mål att repatriera flera afghaner. Iran har därför inte velat registrera nyanlända afghaner som flyktingar med hänvisning till att de sökt sig till Iran av ekonomiska skäl.

En stark politisk nationalism och en nationell stolthet över den egna kulturen förekommer liksom, på sina håll, inslag av främlingsfientlighet och ett officiellt avståndstagande från västerländsk kultur.

19. Funktionshindrades situation

Iran, som har ett stort antal krigsinvalider efter kriget mot Irak 1980 – 1988, har gjort betydande ansträngningar för att hjälpa funktionshindrade samt motverka diskriminering av funktionshindrade individer. Det finns ett stort antal organisationer som tillvaratar funktionshindrades intressen. Hos samtliga större offentliga och privata arbetsgivare, måste minst 3 procent av personalstyrkan bestå av funktionshindrade. En särskild ersättning, baserad på graden av funktionshinder, utbetalas ur offentliga medel till funktionshindrade.

Det är svårt att närmare utröna hur dessa lagar och förordningar efterlevs. Det kan finnas skäl att tro att detta mera handlar om ambitioner än uppfyllda mål. Iran är inte ett handikappvänligt samhälle i vår bemärkelse.

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Oberoende MR-organisationer motarbetas i Iran. Det finns ett antal organisationer som självständigt söker slå vakt om grupperns rättigheter, t. ex. journalister och författare, men deras möjligheter att verka försvåras av myndigheterna. Särskilt MR-organisationer och enskilda organisationer överhuvudtaget, som har kontakter med utlandet och med ambassader, är särskilt övervakade och för dem finns allvarligare risker.

Islamic Human Rights Commission (IHRC) bildades 1995, under överinseende av högste chefen för rättsväsendet, som har observatörsstatus i IHRC:s styrelse. IHRC, som saknar formell rättslig status, är inte oberoende och det märks ofta att IHRC står under politisk påverkan. IHRC framhåller att internationella MR-konventioner endast kan accepteras i den mån de inte strider mot islamska lagar och regler. Vidare ägnar IHRC mer och mer uppmärksamhet åt MR-förhållanden utanför Iran och ställer sig oftast avvisande till utländsk kritik av MR-förhållandena i Iran.

1996 tillskapades vad som kan liknas vid ett särskilt utskott för MR-frågor i parlamentet, känd som Kommission 90 efter en paragraf i Irans konstitution. Utskottet finns formellt kvar men dess roll har kvävts av det konservativa parlamentet.

Både IHRC och Kommission 90 tillskapades särskilt för att behandla klagomål från allmänheten gällande MR.

Mer än 400 enskilda organisationer är verksamma i Iran inom en mängd olika områden. Flera arbetar med MR-frågor. Generellt kan sägas att de flesta av

organisationerna är svagt utvecklade och på ett initialt utvecklingsstadium men att den goda viljan inte saknas.

I augusti 2005 antogs nya förordningar och dekret av regimen för att ytterligare öka kontrollen av enskilda organisationer och begränsa deras möjligheter att verka fritt. Detta gäller särskilt organisationer med utländska/internationella kontakter.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

Åtskilliga FN-organ är verksamma i Iran, däribland UNHCR, UNICEF, WHO, WFP, UNDP, UNESCO och UN Office on Drugs and Crime (UNODC). Flera stöder MR-relaterade projekt som t. ex. samarbete med juridiska fakulteter vid iranska universitet och kvinnoprogram på landsbygden. Stor vikt läggs vid utbildning. UNICEF samarbetar med rättsväsendet för att få till stånd ändringar i brottsbalken rörande barn under 18 år och för att förbättra kvinnornas situation. UNDP verkar för att öka allmänhetens rättsmedvetande. FN-projekten med MR-inslag har mött ökade svårigheter i Iran.

Från svenskt håll finansierar Sida sedan 2002 iranskt deltagande i MR-kurser och kvinnofrågor med ersättning för resa och uppehälle.

Ett antal länder ger stöd till enskilda organisationer som är verksamma på MR-området. Internationella enskilda organisationer har svårt att få visum till Iran. Human Rights Watch ses som ett organ lydande under USA och är persona non grata.

Flera EU-länder är bilateralt engagerade i projekt som rör det iranska rättsväsendet men som blivit allt svårare att genomföra